

DOI: 10.7596/taksad.v12i4.3308

Citation: Sağlam, T. (2024). Geleneksel Anadolu Konutunda Biçim-İşlev-Yaşam İlişkisi. *Journal of History Culture and Art Research*, 12(4), 1-16. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v12i4.3308>

Geleneksel Anadolu Konutunda Biçim-İşlev-Yaşam İlişkisi

The Relationship of Form-Function-Life in a Traditional Anatolian Housing

Temel Sağlam¹

Abstract

In recent studies, it has been revealed that building art forms and especially housing formations are affected by many variables. In the architectural pattern, the form is developed by following the function, which arises from the socio-cultural need of the human being. For this reason, housing formations have emerged not only as a result of physical effects or factors but also as a result of the suppression or manipulation of all social life factors. The traditional Anatolian house is the product of material culture accumulation formed by the determination of the lifestyle experienced for many years. It is a reflection of the individual's personality and worldview with its material, form and equipment. The "middle space", which is the focus of all the activities of the home life in the Anatolian residence, has a reference volume; It became the main determinant of the plan by transforming into an outer courtyard in warm climates, life in temperate regions, and a tandoori house in cold climates. The rich historical culture of the geography where the house was built has also been one of the shape determinants of the formal structure. The division of the harem-salon, which is formed due to the religious sensitivity brought by the belief in privacy, is also the agent of the furnishing of the interiors of the rooms and the shaping of the room elements. The structure of Anatolian houses, which were created with the principle of the generality of a single form and a single structure, is simple and can be read from the outside. The Anatolian house is built with an architectural style that is suitable for life, nature and environmental conditions, and instead of struggling with nature, it adapts to it and participates in the life cycle of nature. The construction methods of the Anatolian house are based on the principle of convenience and the dimensions are determined on the basis of human dimensions. In Anatolian housing construction, where the direction of the facades is determined by considering even the direction of the wind, the houses face the sunrise. Anatolian residences, built with the nobility of simplicity, have captured the aesthetics on the facades with the contrast of occupancy-space, gradation and depth of projection.

This study aims to increase the recognition of traditional Anatolian residential architecture, which has emerged as a result of long historical experiences, and to create exemplary applications for future residential building designs. The study questions the function factor that determines the formation of the building elements, including the selection and planning of the place where the traditional Anatolian house will be built, and its relations with life. In addition, in the study, an answer is sought to the question of why the traditional Anatolian house is the type of building desired by the society.

Keywords: Traditional architecture, traditional residence, traditional life, function, form.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü,, Orcid: 0000 0002 4633 5688, temel.saglam@ktu.edu.tr

Öz

Son yıllarda yapılan çalışmalarda, yapı sanatı formlarının ve özellikle de konut biçimlenişlerinin birçok değişken tarafından etkilendiği ortaya konulmuştur. Mimari örgüde biçim, insanın sosyo-kültürel ihtiyacından doğan, işlevi takip ederek geliştirilmektedir. Bu nedenle konut biçimlenişleri, sadece fiziksel etkilerin ya da etkenlerin sonucu değil, tüm içtimai hayat faktörlerin baskılaması ya da yönlendirmelerinin neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel Anadolu konutu, uzun yıllar tecrübe edilen yaşam biçiminin belirlemesiyle oluşmuş maddi kültür birikim ürünüdür. Malzemesi, biçimi, donatısı ile bireyin kişiliğinin, dünya görüşünün de bir aksettiricisidir. Anadolu konutunda ev yaşantısının bütün etkinliklerinin odağı konumundaki “orta mekân” göndermeli oylumu; sıcak iklim kuşağında dış avlu, ılıman bölgelerde hayat, soğuk iklimlerde tandır evi biçimine dönüşerek planın ana belirleyicisi olmuştur. Konutunun üretildiği coğrafyanın zengin tarihi kültürü de biçimsel yapının şekil belirleyicilerinden olmuştur. Mahremiyet inancının getirdiği dini hassasiyet sebebi ile oluşan haremlik-selamlık bölümlenmesi, oda içlerinin tefrişatına ve oda elamanlarının biçimlenişinin de eyleyenidir. Tek formun ve tek yapı şeklinin genelliliği ilkesi ile oluşturulan Anadolu konutlarının strüktürü yalındır ve dışarıdan okunabilir. Anadolu konutu yaşama, doğaya, çevre koşullarına uygun bir mimari üslup ile yapılmakta ve doğayla mücadele yerine ona uymakta, tabiatın yaşam döngüsüne katılmaktadır. Anadolu konutunun yapım yöntemleri, kolaylık ilkesine dayanır ve insani ölçüleri esas alarak boyutlar belirlenir. Rüzgârın esme yönü dahi düşünülerek cephelerin cihetinin tayin edildiği Anadolu konut yapımında evler gün doğuşuna bakarlar. Sadeliğin asaleti ile yapılan Anadolu konutları cephelerde, doluluk-boşluk karşıtlığı, kademelenme ve çıkma derinlikleriyle estetiği yakalamışlardır.

Bu çalışma, uzun tarihi tecrübeler neticesinde ortaya çıkan geleneksel Anadolu konut mimarisinin tanınırlığını artırmayı ve gelecekteki konut yapı tasarımlarına örnek uygulamalar oluşturabilmeyi hedeflemektedir. Çalışma, geleneksel Anadolu konutunun yapılacağı yerin seçimi, planlanması da dâhil yapı elamanlarının biçimlenişini belirleyen işlev etkenini ve yaşamla ilişkilerini sorgulamaktadır. Ayrıca çalışmada geleneksel Anadolu konutunun toplum tarafından neden arzu edilen yapı tipi olduğu sorusuna da cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel mimari, geleneksel konut, geleneksel yaşam, işlev, biçim.

Giriş

İnsan, çevre ve kültür birbirlerini tamamlayan üç bütünleşik kavram olarak ele alınmaktadır (Rapoport, 1969: 8). İnsanın bulunduğu çevredeki malzeme ile ve yine bulunduğu çevre ile uyumlu sembolik kodlardan oluşan bilişsel şemalar biçimindeki konut üretimi, ekolojik kaynakların, yaşam biçimine kültürel aktarımı neticesinde şekillenmektedir. Yaşamayı tercih ettiği coğrafyanın fiziksel etkenleri karşısında uzun süre başa çıkma uğraşımı vermiş olan insan; tutarlı, dengeli, bütünlük arz eden, ortak değerler türeten, sanat, zanaat, beceri ve alışkanlıklar edinen ve bunları farklı yöntemlerle nesilden nesile aktarabilen bir birikim medeniyeti oluşturmuştur (Gür, 2000: 66). Somut olarak belirlenen ve diğer bir tanımlama ile adına kültür dediğimiz bu birikim, içerisinde çeşitli katmanları barındırmaktadır. Bunlardan maddi kültür katmanının hatırı sayılır bir grubunu, yapı sanatı olarak tanımlanan mimari oluşturmaktadır. İnsan, çevre ve kültür üçlü bileşenini en iyi harmanlayan mimari türlerden birisi de konut yapısıdır.

Günümüze gelinceye kadar birçok bilim insanı konut-kültür ilişkisini incelemiş ve konutun biçimlenişini, sadece fiziksel etkenlere değil sosyo-kültürel faktörlere de bağlamışlardır (Mazumdar, 1994: 21). Dünyanın değişik bölgelerindeki konutların biçimlenişinde bu etkiyi izleyebilmek mümkündür. Birçok kültürde temel barınma ihtiyacının dışında, özgür kişilik ve bireyselliğe erişmek maksadıyla tasarlanıp donatılan konut, aynı zamanda insanları birbirine ve bağlı oldukları kültüre yaklaştıran yaşamsal bir varlık biçimine dönüşmektedir (Atik ve

Erdoğan, 2007: 22). Birey, konut tasarımında içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğundan kendini tanıttak ayrıcalıklar ararken, farkında olmasa dahi gerçekte, bulunduğu kültür çevresinin ortak değerlerine yönelmektedir (Soyyanmaz, 1990: 21). Bu nedenle kişilik-kültür bağlamında konut, tam anlamıyla bir paradox oluşturmaktadır (Gür, 2000: 47).

İslam konut mimarisi, insan eliyle yapılandırılan çevre içerisinde yaratıcı tarafından yaratıldığı şekliyle doğanın bir uzantısı biçiminde ve tabiatın kapsayıcılığı kümesinin bir elemanı şeklindedir (Nasr, 2019: 54). Anadolu konutunun biçimini belirleyen fiziksel etkiler bir kenara bırakılırsa, içtimai hayat bağlamındaki tesirler; manevi ve kültürel sorunların basit amillerle şekle dönüşmesi ve en fakir insanın dahi evine ulaşabilecek çözümlerinin sağlanmış olması, yalnızca kendine özgü klasik Anadolu konut tipine erişimi değil, konut mimarisinde insanlık tarihinde az bulunur bir başarının da yakalanmasını sağlamıştır (Cansever, 2012: 151). Anadolu Türk konutu inşasında en önemli olan; konutların birbirinin içine bakmaması, birbirinin görüşünü, güneşini, havasını kesmemesi gibi dışa dönük kurallarının yanında içte de mahremiyet çerçevesinde kendi kendine yeterliliği öncelenmektedir (Bektaş, 2001: 83).

Görsel 1. Eskişehir, Kilis ve Tarsus evleri sokak yerleşimi.

Bütün dünyada olduğu gibi Anadolu konut tasarımına da etki eden sosyo-kültürel faktörler kapsamında incelenen din, biçimlenişini oluşturan en önemli belirteçlerden biridir. Anadolu konutunun sınıfsal olarak değerlendirilmesinde öne çıkan haremlik-selamlık uygulaması, dini inancın etkilerinin başında gelmektedir. Bu durum yalnızca konut iç yerleşim oylumlarını belirlemekle kalmamakta yapı açıklıklarının konumu ve cihetine de yön vermektedir. Hatta kapı tokmaklarının işlevlerine kadar çok ince ayrıntılara dahi tesir etmektedir (Köşklü, 2005: 25). Anadolu Türk evinin oluşumunu belirleyen diğer bir önemli etken de burada halihazırda bulunan mimarlık kültürü ile Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri tecrübe ve mimari miras birikiminin çatışmasız bir şekilde buluşturulmasıdır (Arseven, 1983: 572).

Görsel 2. Afyonkarahisar, Amasya ve Diyarbakır evleri yapı malzemeleri.

Burada dile getirilmesi gereken durum, birbirinden hem mesafe olarak hem de birikim olarak oldukça uzak bu iki mimari miras kültürünün anlaşılır bir sentezle harmanlanmış olma başarısıdır. Türklerin Anadolu'da inşa etmiş oldukları evlerin biçimleri, Orta Asya'da konargöçer yaşantının gereklerine uygun olarak tasarlanmış olan çadırlarla birçok yönden benzerlikler göstermektedir (Eldem, 1954: 43). Orta Asya'nın geniş bozkırlarının devamlı ikâmete uygun olmayan doğal koşulları, yerleşim alanının sürekli değiştirilmesini zorunlu

kılmış ve bu durumda “topraktan bağımsız mekan” ve “soyut çevre” kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Topraktan bağımsız olarak tasarlanan bu yaşam mekânları, deneyimlemeler neticesinde “içedönüklük” ya da “dışa kapalılık” kavramlarına dönüşerek, kendi kendilerine yeterlilik ilkesi ve orta mekan mefhumlarına evrilerek Anadolu Türk evi biçimine uyarlanmıştır (Köse, 2005: 167). Balkanlarda, İç Batı Anadolu’da, Batı Anadolu ve Kuzey Anadolu’da örneklerini izlediğimiz, geniş avlu ya da hayatların yerini alan tandır evleri, doğu Anadolu’da soğuk iklim kuşağındaki bu orta mekânın somut örnekleridir. Göçebe yaşamda oba beyinin otağı etrafına dizilen çadırlar ile bir mahallede merkezi kamu yapısı çevresine konumlanan evler de evin kendi içerisinde bir sofaya açılan odalardan müteşekkil plan düzeni de “orta mekân” kavramının normatif görünümüdür. Mahallede çıkmaz sokağı saran konutlar ve bu konutları biçimlendiren sofa esaslı oda çözümleneleri çadır yerleşimi biçimlemesine dayanan biçim-işlev-yaşam ilişkisinin Anadolu konutundaki dışavurumudur. Hatta bu ilişki evin diğer bölmelerinde de tefrişat ve donatı elamanları ile sağlanmış ve hareket alanı olarak orta mekan, kullanıma yansıtılmıştır. Konar-göçer Türklerin çadırlarındaki iç mekân intizamı ve görünümü ile Anadolu Türk evi odalarının insicâmı ve kullanma biçimi karşılaştırıldığında her iki yaşama birimi arasında, öz açısından birbiri ile örtüşen tespitler yapılabilmektedir (Küçükerman, 1988: 37).

Görsel 3. Bursa, Denizli ve Malatya evleri benzer cephe tasarımları.

Ayrıca göçebe yaşamın zorunlu kıldığı “sınırlayıcı ve koruyucu yaşam çevresi” kavramı, Anadolu Türk yerleşimlerinde “aidiyet” kavramını da içine alan mahalle tanımlamasına dönüşmüştür. Şehirler ise bu mahallelerin birçoğunun biraraya gelmesi neticesinde meydana gelmiştir. Aslında Anadolu Türk yerleşmeleri; avlu-konut, konut-sokak, sokak-mahalle, mahalle-meydan ilişki sarmalında büyüyen ve diğer kent oylumlarını da içine alarak merkezi bir mekan etrafına birlenen sınırları belli, korunaklı yaşam çevresi oluşturan alanlardır. Kentlerde meydanlar, mahallelerde çıkmaz sokakalar, konutlarda avlular, evlerde sofalar sınırlayıcı ve koruyucu yaşam çevresinin Anadolu Türk yerleşmelerine aktarılmış uygulama biçimlerinden başka bir şey değildir (Akın, 1995: 509).

Görsel 4. Uşak ve Bursa/Cumalıkızık evleri kıvrımlı sokak örgüsü.

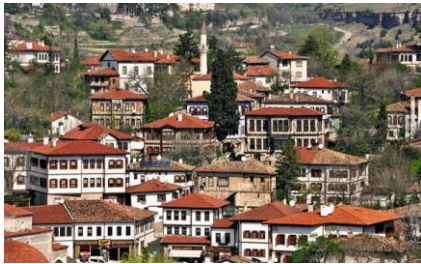
Geleneksel Anadolu konutunu biçimlendiren etmenlerden bir diğeri de yaşam kültürüdür. Anadolu yaşam kültürü yöresel olarak bazı küçük farklılıklar barındırmakla beraber özünde birbiri ile çok benzer motifler taşımaktadır. Evlerin tasarımını etkileyen yaşam biçimi, aynı zamanda bireylerin kişilik kazanmasını ve davranış geliştirmesini de yönlendiren bir döngü oluşturmaktadır (Bal, 2008: 156). Geleneksel Anadolu konutuna özgü yaşam biçimini, evin

planlama evresinde, tasarım ilkeleri sırasında kararlaştırılan oylumlar belirlemektedir. Haremlik-selamlık ya da yazlık-kışık olarak tanımlanan bölümlenme ilkesi, Anadolu konutunun yakın zamana kadar tasarım evresinde uygulanan ve ev yaşantısını etkileyen en önemli oylumdur. Haremlik bölümünde yer alan bahçe/avlu-iç avlu, hayat (Kuban, 1995: 16) ya da tandır evi (Özkan, 2011: 22) ise konut-yaşam ilişkisine dönük en önemli mekânlarındandır. Günlük yaşama ait faaliyetlerin çoğuna cevap verebilen bu alanlar, gerekli donatı ve yapı elamanlarını da barındıracak zenginlikte tasarlanmaktadır. Temizlik, hazırlama, üretme, depolama, pişirme, yeme ve dinlenme etkinliklerinin yanında eğlence için de kullanılan bu oylum, Anadolu insanına bir yandan sorumluluk sahibi olmayı öğretirken diğer yandan özgür yaşamın tadını sunmaktadır. Çoğunlukla iki katlı olarak yapılan Anadolu konutunun kolay ısınan zemin katı kışık, üst katı ise yazlık olarak değerlendirilmiştir. Konutun bütün kapalı mekân oylumları belirlenen işleve göre tefriş edilmiş, oda elamanları bu düstur üzere yerleştirilmiştir.

Bu makalede, geleneksel Anadolu konutunun biçimini belirleyen işlev, işlevi belirleyen yaşam kültürü ve bu üç bileşenin birbiri ile olan ilişki döngüsü incelenmiştir. Tümevarım ve tümdengelim metotlarının kullanıldığı araştırmada, betimsel modelleme ile ölçülebilir niceliksel yaklaşımlardan elde edilen bulgular, gömülüteori modellemesi kullanılarak yorumlanmakta ve niteliksel yaklaşımlara aktarılarak madde-mana bütünlüğü aranmaktadır. Kişilik-mekân arasındaki ilişki ile başlayan etkileşimin, konut yapı elamanlarının biçim ve yüklenen işlev ile toplum kültürüne katkıları değerlendirilmektedir. Anadolu insanının yaşam kültürü yönlendirmesine bağlı olarak gelişen, genelde Anadolu kent mimarisi özelde ise Anadolu konut yapısını belirleyen; yer seçimi, plan ve mimari özellikler durum saptama ilkelerine bağlı kalınarak irdelenmektedir.

1. Yer Seçimi:

Geleneksel Anadolu konutu için seçilecek yerin, ikametgâha özgü yüklenecek işleve cevap vermesi beklenmektedir. Anadolu geleneksel konutuna yer seçimi için yüklenen işlev, öncelikle mahremiyetin korunabileceği, doğa ile iç içe, güneş ışığı ve temiz havadan alabildiğine yararlanılabileceği, kentsel “orta mekân” (Aksoy, 1963: 40) çekim merkezi kamu binalarına yakın, mahalle kültürünün yaşanabileceği sosyal alanlardır. Doğal klima özelliği taşıyan araziler (Göğebakan, 2015: 48), besinlerin bozulma sürelerini geciktirirken, rahatsız edici haşereleri de önemli ölçüde azaltmaktadır. Yapı malzemesine kolay ulaşılan araziler, inşa maliyetlerini azaltmakta ve baniyi konut yapımında cesaretlendirmektedir. Geleneksel Anadolu konutu yer seçiminin ana işlevi yalnızca içindeki mukimlerin yaşamasına dönük barınma gereksinimini karşılaması değil (Dalkılıç, 2008: 17) aynı zamanda onlara hayat sunması beklentisidir. Anadolu insanı sosyal ilişkileri çok öncelediğinden konutun yeri tecrit edilmemeli aksine yaşam galesinin ortasında olmalıdır.

Görsel 5. Safranbolu, Akçaabat ve Mardin evleri teraslı yerleşimi.

İskân için tercih edilen bölgedeki düz olan alanlar çoğunlukla tarım üretimi için ayrılmış ve yerleşim, verimsiz olduğu düşünülen yamaçlara, teraslı arazilere çekilmiştir. Teraslı araziye kurulan kentin görüngüsüne hâkim olan Anadolu insanı, yaşamın dinamiği ve hareketliliğine

etkin olarak katılmaktan ötürü mutlu ve bilmekten kaynaklı emin olama hazzı içindedir. Anadolu konut mimarisi yerleşkesi, her sokak dönemecinde yeni bir heyecan ve yeni başlangıçlarla gövdeye tutunmuş bir ağacın eğri dalları gibi yeni eklemelerle bütünleşik olarak tezahür eder. Bu merkezi “orta mekân” (Aksoy, 1963: 43) algısına, dar sokakların kaçınılmaz iletişim kazanımı da eklenince sosyal hayat, en diri haliyle yaşatılabilmektedir. Savunma düşüncesinin ön planda olduğu devirlerde dahi doğal tepelere kurulan kentler, genellikle en tepede kale ve çevresini saran hisar ve aşağılara genişleyerek dağılan varoşlar biçiminde gelişmişlerdir. Her ne kadar savunma amacıyla müstahkem konumlar seçilmiş olsa da yaşam kültürü amillerinden vazgeçilmemiş güneş alma, rüzgâr ve istenç oluşturan manzaraya göre, daha uygun görülen varoşlara yönelim artmış ve büyüme o yönlere doğru olmuştur (Bozkurt, 1995: 505). Vadi kenarlarına kurulan şehirler, çoğunlukla ulaşım ağı güzergâhı üzerindeki menzilhanelerin etrafında büyüyerek gelişmişlerdir (Uğur ve Giritlioğlu, 2006: 30), Vadinin her iki yakasına akarsu ve yolun böldüğü çifte gelişim, dik yamaçlı arazilerde uzamakta, az eğimli alanlarda ise teraslı bir yerleşme ile yükselebilmektedir. Bu alanlarda dikine yükselen Anadolu konut tercihi, vadinin yeryüzü şeklinin güneş alma imkânını kısıtlamasından doğmuş (Orhonlu, 1984: 64) ve bu tür yerleşmelerde evler küçülmüş, üretime yönelik olarak da bostancılık gelişmiştir. Sahiller gibi suya bakışı olan kentlerde ister alüvyonel düzlükler ister dağ yamaçları ve isterse vadiler olsun değişik topografya üzerine kurulmuş olsalar da her birinde yerleşim cepheleri suya dönük olarak yapılmışlardır (Suher, 1966: 83). Kent yüzeyinin suya doğru teraslı bir arazi üzerine konumlandırılması bir yandan estetik görüngüyü artırırken diğer yandan su ile uğraşı ve suyun yaşam kültürüne kaçınılmaz etkilerini doğurmuştur.

Görsel 6. Tokat, Konya ve Bergama evi sokak örgüsü.

Anadolu insanı temel ihtiyaçlarının karşılanacağı üretimi, kendi kendine yapacağı, kendi özünü özne olarak göreceği, edindiği tecrübeye dayalı inşa teknikleri ile yapı malzemesini bulacağı ve kendisi gibi olan komşularıyla beraber yaşayacağı yerleşim yerlerini tercih etmektedir. İnsanın yaşamsal anlamda çevreye uyumu, yerleştiği ortama göre davranış belirleme ve pasif katılımcı olarak algılanmamalı aksine Anadolu insanında olduğu gibi durmadan hem kendini hem de çevresini yeni gelişmelere göre değiştirme çabasını da kapsamaktadır (Korur ve diğ., 2006: 182). Çevreyi ihtiyaçlara ve isteklere yani yaşam kültürüne uyarlama anlamındaki bu çözümler; yapısal dönüştürme ve eklemeler türünün yanı sıra tefrişat değişimleri ile mekanlara yüklenen işlevlerin fonksiyonel uyarlama biçiminde de ortaya

çıkabilmektedir (Esin ve Özsoy, 1987: 100). Konut kullanıcılarının özellikle işlev eskimesine dönük taleplerinin daha çok yapı iç mekânlarına yönelik değişiklikler içermesi yanında kısmi müdahaleler şeklinde olsa da bu kullanıcı gereksinmelerinin evlerin dış cephelerine de yansıdığı görülmektedir (Korur ve diğ., 2006: 182).

Bu nedenle Anadolu konutunu değerlendirirken, onun içinde bulunduğu kentsel bağlamı (Yürekli ve Yürekli, 2007: 17) ve yaşam kültürünü de unutmamak gerekir. Anadolu konutunda yaşayan Anadolu insanı, kolay ve samimi iletişim kurma sıcaklığına sahip kişilik özellikleri taşıdığından çevrede bulunan çarşı-pazar olanaklarını (Dönmez, 2006: 26) gözetler. Günümüzde halk pazarları ile yaşatılan bu ticari döngü, ekonomik açıdan hem müşteri hem de satıcı için kârlı bir alışveriş ortamı oluşturmaktadır. Müşteri kendini güvende hissettiği ortamda ürünleri kaliteli ve eder fiyatlarıyla alabilmekte, satıcı ise, pazarlayacağı ürün türü ve miktarını öngörerek bir yandan satışı planlayabilmekte diğer yandan ürünü en az zayılatla satabilmektedir. Ortak kullanım alanlarında planlı ya da plansız bir biçimde her daim dostlarla paylaşabilecek etkinliklerin ortaya çıkması yaşam kalitesini artırmakta bu da yerleşim yerine aidiyet duygusunu kuvvetlendirmektedir. Kamu yapılarına yakınlık ya da kolay ulaşım, halkın devlet işlerini takip etmesini ve her türlü durumdan haberdar olmasını sağlamakta böylece eğitim, sağlık, hukuk ve güvenlik alanlarında işler hızlanabilmektedir. Konutların teraslı araziler üzerine yapılması, birbirinin görüşünü, güneşini ve havasını engellemediği dibi çoğu yerde öndeki evin toprak damı, arkadakinin bahçesi niteliğini (Sağlam ve Yurttaş, 2020: 438) kazanmaktadır. Yer seçimine bağlı olarak değerlendirilen bu amillerle, günümüz insanının elinde bulunan imkânlarına oranla çok kısıtlı olmasına rağmen insanlar mutludur ve yaşadığı yerleşime, mahalleye, konutuna bağlıdır.

Görsel 7. Kula, Ödemiş ve Adana evi organik şemaya uyum.

2. Plan-tasarım

Geleneksel Anadolu mesken mimarisi (Karpuz, 1999: 450) biçimsel olarak, bahçeli-iki katlı-sofalı plan tiplemesi ile inşa edilmiştir. Anadolu’da konut için ayrılan arsa genellikle, bahçe-ev-müştemilat biçimine ayrılmış ve üç eş parçaya bölünerek yapı gruplarının yerleri belirlenmiştir. Konutun kurulduğu sokağın doğal yapısına müdahale edilmeden (Bektaş, 2007: 26) bütüncül imarına uygun olarak ayrılan bahçe, öne ya da arkaya çekilmekte ve çoğu zaman yüksek duvarlar içine alınarak özel yaşam alanı oluşturulmaktadır. Ev yaygın bir şekilde, iki

katlı ve sofalı tasarımı ile arsanın en önemli yapısı olarak inşa edilmektedir. Zemin katı, kışlık ya da haremlik olarak ayrılan evin üst katı yazlık ya da selamlık olarak değerlendirilmiştir. Müştemilat ise eve kompleks olarak eklenen yapı elamanları biçiminde kurulmaktadır. Ahır, doğu ve kuzeydoğu Anadolu gibi soğuk iklimlerde yaşam odalarının alt kısmına alınarak doğal ısı kaynağı yaratılmaktadır. Samanlık, süt damı, tandır damı, kiler ve odunluk müştemilatın diğer yapı elamanları olarak eve bağlantılı olarak yapılmışlardır. Kompleks yapılar birliği, kolay yaşam işlevine bulunmuş akıllıca bir biçimsel çözümlerdir.

Geleneksel Anadolu konutunda plan ve tasarımı belirleyen en önemli işlev, mahremiyet ve aidiyet ilkeleridir. Konutun gerek kapalı dış avlulu ve gerekse iki katlı tasarımı, selamlık-haremlik bölümlenmesinin yansımasıdır. Konutun dış avlusu, meskenin dış dünya ile olan ilişkisinde mahremiyeti sağlarken iki bölmeli olarak yapılması iç mekân mahremiyetine yönelik işlev çözümlenmesinin tasarıma aktarılmasıdır. Kapalı dış avlu, konutun dış çevre ile olan ilişkisini keserek maliklerine güven telkin ederken aidiyet duygusunu kuvvetlendirmektedir. Planda ahır ve samanlık ile kompleks oluşturan geleneksel Anadolu konutu, kendi kendine yeterliliğin fonksiyonel analizini barındırmaktadır.

Görsel 8. Erzurum ve Kayseri evi cephe düzeni.

Görsel 9. Çanakkale evi bahçeli tasarımı ve Isparta evi cumbalı cephe örneği.

Türk evinin önemli yanlarından bir tanesi de taşınmış olduğu simgeselliktir. Geleneksel Anadolu evleri, insani duyguların hemen hepsine simgesel bir yapı elamanı ile cevap verebilmektedir. Bu yönüyle geleneksel konut mimarimiz sessiz bir iletişim biçimi olup, onu üreten kültürün de sessiz birer kaydı (Gögebakan, 2015: 42) niteliğindedir. Geleneksel Türk evi formatında işlenen içten dışa (Bektaş, 2001: 49), başka bir deyişle, işlevden biçime doğru insani bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşım, mimar ve ustalar eliyle en insani boyutlarda Anadolu evlerinde gözlenebilmektedir. Taşın ağırbaşlı erkeksi vakarı, ahşap doğrama, hatıl ve kont başlarının dişil zarafeti ile harçla oluşturulan karmaşık derz çizgilerinin çocuksu oynaşmaları, malzemenin tabiatta durduğu kadar doğal ve güzel, aynı zamanda da erişilebilir insani boyutlarını ortaya koymaktadır. Geleneksel mimar ve ustaların en iyi yaptığı, doğal ve

güzel olanı mütevazı bir biçime dönüştürerek ortaya çıkarmaktır. Bu kompozisyon, sadeliğin asaleti olarak Türk İslam medeniyeti sanat felsefesinin Anadolu’da geleneksel ev cephelerinde vücut bulmuş halidir. Bahçe ve bina açıklıkları özgürlüğü, yaşam odaları öznelliği, harem odaları mahremiyeti, selamlıklar misafirperverliği, ahşap işlemeli çiçeklik ve tavanlar sevgiyi, zemin aksından yükseltilemiş eşikler saygıyı, çıkımlar iletişimi ve nihayet Türk evi yaşam kültürümüzü betimlemektedir. Hayvansal ve bitkisel üretime yönelik faaliyet alanlarıyla dışa bağımlılığı öncesinden bertaraf edip gelecek nesilleri de tahakkümden kurtarmaktadır.

Esnek bir yapı planı gösteren Anadolu konutu, gerektiğinde kolayca eklemeler ile büyütülebilmekte ya da bölünerek bağımsız birimler haline getirilebilmektedir. Evlilikler ile büyüyen ailenin yeni çiftinin, hem tecrübe kazanmak bakımından hem de masraflar altında boğulmadan yaşamlarını idame ettirmelerini kolaylayan bu yapı planı, ilerleyen zamanlarda çiftin yeteri kadar olgunlaşması ile bölünerek ayrı meskenlere dönüştürülebilmekte ve zincirin halkaları sonsuzluk ilkesiyle devam ettirilmektedir. Evlerde yazılı olmayan oda kullanım kuralları belli bir hiyerarşi ile kontrol edilmektedir. Kolay ulaşılan ve kolay ısınan zemin kat harem odaları, evin en kıdemli çiftine aittir. Evin yönetim birimi de olan bu harem odaları, diğer bireyler tarafından üst düzeyde saygınlık görmekte ve ev içi yaşamı düzenli bir döngüde devam ettirilebilmektedir. Anadolu insanı, konutuna yüklediği bu tasarım ilkelerini, kendi yaşam kalitesine uygunluk ilkesiyle elde etmiş ve başarılı olmuştur.

Görsel 10. Birgi evi komşu parsel ilişkisi; Akseki düğmeli evleri ve Bilecik evi kat çıkması.

3. Mimari Unsurlar:

Geleneksel Anadolu konutunda kütle kompozisyonunu birleyen mimari unsurlar veya yapı elamanları, biçimsel yönleri ile evrensel görüngenü oluştursalar ya da işlevsel yönleri ile benzer gereksinimleri karşılasalar da yöresel kullanıcıları bakımından farklı yaşam geleneklerine göndermeler yapan anlamlar içermektedirler. Geleneksel Anadolu konutunu meydana getiren mimari unsurlara yüklenen sembolik anlatı dili, bulunduğu çevredeki amillere bağılı yapısı ile değışkenlikler barındırmanın yanı sıra özünde Anadolu Türk insanının genel kabülleri çerçevesinde yaşam geleneklerini yansıtmaktadır.

Geleneksel Anadolu konutunda kapı ve pencereler, asıl işlevlerinin yanında mekân-çevre ilişkisine çok anlamlı katkıları olmuştur. Konutun tasarımındaki iç düzen oylumlarının önemli bir belirleyicisi olan kapı ve pencereler, biçimin şekillenmesinde de etkin rol almışlardır (Özgünaydın, 1976: 29). Geleneksel Anadolu konutunu belirleyen inanç ve gelenek etkiselliği,

konutun içine yönelimi baskılamıştır. İçe dönük olarak yapılan konutun dış çevre ile bağlarını kapı ve pencereler devam ettirmiş, cephe kompozisyonlarının aktif eyleyeni olmuşlardır (Küçükerman, 1988: 71).

Türk toplumu, yaşamı paylaştığı diğer canlılara, bulunduğu doğal ortam ve fiziksel çevreye karşı anlayışlı ve kolaylaştırıcı bir bakış açısı geliştirmiş ve bunu da geleneksel konutun inşasında mimari unsurlara yansıtmayı bilmiştir (Bektaş, 2001: 47). İşlevsel olarak gerekli görülen bu derin paylaşımcı gelenek, yapının giriş kapısının biçimine uygulanarak somutlaştırılmıştır. Anadolu Türk insanı “kuzulu kapı” adını verdiği konut cümle kapısının dar kanadını insanlara, çifte kanadını atlı arabaya, geniş kanadını büyükbaş hayvanlara, çift yönlü çalışan ve dar kanadın alt kısmında açılan daha küçük göz açıklığını da küçükbaş ve evcil hayvanların girişi için tasarlamıştır (Özcan ve Güngör, 2019: 649). Biçim ve işlevi nesilden nesile aktarılagelen kültür birikimi ile çözümlenen kapıların yaşama dönük anlatı örgüsü de oldukça manidardır.

Geleneksel Anadolu konutunda fiziksel çevre ile müstakil yapıyı birbirinden ayıran ve nihenk noktası olarak görülen cümle kapıları, “eşik geçme” kavramı ile karşılanmakta ve farklı dünyaların bulunduğu makam olarak addedilmektedir. “Kapı eşiği” kavramı, bu makamın çizgisel belirteci niteliğiyle mimaride biçime bürünmüş hali dışında hem hukuki yaptırımlara hem de etik davranışlara bir sınır teşkil etmektedir. Ana cephede anıtsallaştırılarak tasarlanan ya da biçimleri ile vurgulanan cümle kapıları, bir yandan mekân-boşluk birleşimine (Bayburtluoğlu, 1976: 73) kanat açarken diğer yandan yapıya yönelimi hoş karşılamamanın telaşesini taşır niteliktedir. Müstakil yapı ile dış atmosferin bulunduğu kapı eşiği İslam tasavvufu tanımlaması ile iki nurun bütünleşmesidir (Nasr, 2019: 239). İnsan bedeninde mukaddes olarak görülen çehre ne ise yapıların cümle kapılarının bulunduğu ön cepheleri de odur. Nasıl ki insan yüzü ile tanınır ve değerlendirilirse bir yapı da cümle kapısı ile anamlanır ve bilinir olur. Cümle kapıları gerek biçimleri ve gerekse bezemeleri ile temsil ettikleri yapının azametli duruşunun dış yüzü, yücelim elamanıdır. Bir yapının dış dünya ile temas ettiği ve kendini aleme takdim ettiği vitrin mukabilinde olan cümle kapıları, sultanların tacı mertebesinde öneme haiz kabul görmüştür.

Geleneksel Anadolu konutunda mekân “hane” olarak tanımlanır ve ön cephenin azametli cümle kapısı aksine giriş açıklığı küçültülerek “hane(dan)”nin mahremiyeti korunur. Kapı açıklıklarındaki bu biçimleniş bir yandan kutsallık atfedilen meskene girişlerde edep telkin ederken diğer yandan hanenin istemsiz bilinirliğine setre oluşturmaktadır (Lekesiz, 1997: 32). Mesken kapıları ile belirlenen bu sınır, yapının haneye dönüştürülmesinin de belirleyicileri arasındadır. Anadolu Türk insanının düğün geleneklerine akseden bu durum, “yuva” kurmanın ilk basamaklarından sayılmakta ve çift oda ya da evin kapısından dualarla “içeri verilmek”tedir. Yeni bir hayata başlama veya ortaya çıkan değiştirilmiş yaşam biçimine kendini uyarlamamanın eşiği olarak görülen geleneksel konut kapıları, oldukça korunaklı yapılarına inat Anadolu Türk insanının umutvar yönünü temsil eder biçimde hep açık tutularak yaşam gilesine dahil edilmişlerdir (Sağlam, 2020: 265).

Cephe düzenlemelerinde görsel bir etkisi olan cümle kapıların bir diğer önemli unsuru da kapı tokmaklarıdır. Evin cümle kapısı ahşap kanadında değişik ses tonları çıkaran düzenekleriyle kapı tokmakları, mahremiyet olgusunu ön plana çıkarılarak, eve gelen konuğun kadın, erkek ya da çocuk olduğunun ayırt edilebilmesi gibi çok önemli bir görev ile işlevlendirilmiştir. Bu durum konuğun karşılanmasında herhangi bir olumsuzluğa sebep olacak etmenleri baştan bertaraf etmektedir. Geleneksel Anadolu konutunun oda kapıları, boyutları bakımından odanın faydalı kullanım alanının üst sınır seviyesinde ölçümlendirilmiştir. Bunun yanı sıra mesken içi mahremiyeti ve mekâna kontrollü girişlerin sağlanması için oda kapıları, çoğunlukla oda içlerine açılır kanat tasarımı göstermektedir (Özcan ve Güngör, 2019: 649).

Oda kapılarının iç yüzeylerindeki özenli bezemelerinin sofaya bakan yüzlerinde daha çok yalın bırakılması geleneği, ortak kullanım alanları ile öznel mekanların birbirinden ayrılmasına işaret etmektedir.

Geleneksel Anadolu konutunda pencereler, bir yandan yapının iç kısmının yeterli ışığı almasını ve dış çevre ile görsel temasın kurulmasını sağlarken öte yandan değişik tasarımları ve düzenlemeleriyle evin cephelerinin hareket unsurları arasında yerlerini almaktadır (Özcan ve Güngör, 2019: 650). Simetri esasına göre altın oranlı ve düzgün geometrik biçimleriyle pencereler cephelerin ritmik görüngüsüne eşlik ederler. Geleneksel Anadolu konutunda pencereler, dokunulmaz olan iç mekâna ışığı taşıyarak, eşyaya boğulmamış odaları, madde aleminden alarak huzur iklimine taşımaktadır (Çaycı, 2017: 140). Anadolu konutunda pencereler, çıkmalarla bütünleşerek Türk insanının özgür ruhuna delalet ederler. Çıkma pencerelerinin önünde nefeslenen Anadolu insanı, gözlerini diktiği ufuklarda, bulunduğu kapalı alandan çıkarak, özgürce dolaşabilmektedir. Anadolu konutunda pencereler; dün ve yarına, beklentilere, yaşama ve aslolana yürekle açılmaktadır (Sağlam, 2020: 265).

Görsel 11. Aydın evi sokağa cephe albenisi ve Ankara evi çıkma komşuluğu.

Görsel 12. Kırklareli evi modern hayata uyumu ve İstanbul evi güzellemesi.

Anadolu'da geleneksel konut mimarisinde çıkma çözümlerinin belirlenebilen değişik işlevleri vardır. Kat çıkma biçimindeki çıkma, zemin katın kullanım alanını daha büyütürken ferah bir mekân oluşumuna katkı sağlamaktadır. Gönyeli çıkma, sokağın organik yapısına müdahale etmeden oluşan kıvrımlara uyan zenin katın açısız eğriliklerini üst katta düzeltmek için yapılmıştır. Cumba biçimli çıkmalar ise odaların sokağa daha fazla açılması, daha aydınlık bir kapalı mekân kurgusu olan mimari oylumu sağlamak için tasarlanmışlardır. Çıkmalar aynı

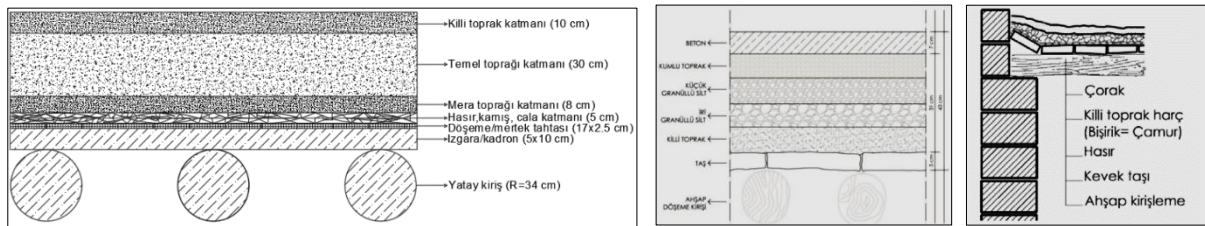
zamanda cephelerin sağır mimari tekdüzeliğini; kapılar, pencereler, plaster bölmeleri ve saçak gibi cephe elamanlarıyla uyum içinde hareketlendirir, estetik bakımından son derece güzel görüngenü oluştururlar.

Yaşamla iç içe olan ve komşuluk ilişkilerinin en üst düzeyde olduğu Anadolu konut mimarisindeki çıkmalar, birçok insani yaşam olgusu ile bütünleşmiştir. Çıkmalar sokağın gerek yaya gerekse dönemin taşıt trafiğini etkilemeyecek irtifaya çekildikten sonra sokağa doğru taşırılarak yapılmaktadırlar. Bu şekilde her iki ev çıkması birbirine iletişim kurulacak mesafede yakınlaşabilmektedir. Sedirin üstüne çıkan konak mukimi artık karşı evin cumba penceresindeki komşusu ile sohbet edebilmektedir. Hatta karşılıklı bu iki çıkma penceresi arasına kurulan makara sistemi ile çamaşır kurutma askılık düzeneği de yapılabilmektedir.

Görsel 13. Kahraman Maraş, Kütahya ve İzmir/Şirince evleri çıkmaları.

Çıkma pencerelerinden sokakta olan hemen her şey izlenebilmekte ve gerektiğinde de anında müdahale edilebilmektedir. Sokağı derinlemesine gören “kim geldi pencereleri” hem evin ana giriş kapısını hem de boylu boyunca sokağı görmektedir. Bu haliyle çıkma pencereleri, mahrem olan evin kapalılığını geniş bakış açılarıyla alabildiğine dışarı açmaktadırlar. Ayrıca eve gelenlerin önceden görülerek tanınması, misafir karşılama adabında hiçbir eksikliğe mahal bırakmamaktadır.

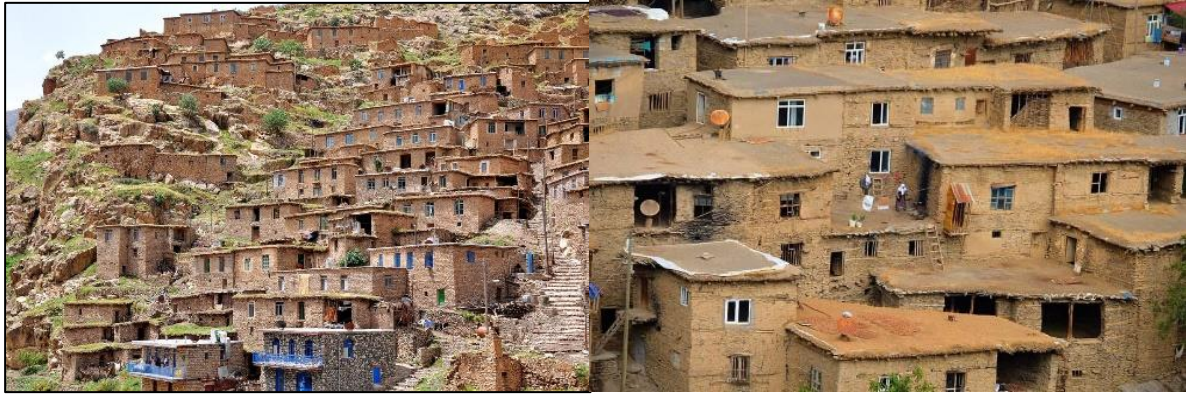
Görsel 14. Düz dam örtü sistemleri (T. Sağlam; İner ve Çağlarlar 2019: 58).

Çıkmalar sokakta yürüyen halkın ani bastıran yağışlarda sığındığı korunaklar olarak da yaşamın bir parçası durumundadırlar. Bu, bir arada yaşayan insanların ötekileştirilmeden kendinde toplumsal aidiyet duygusunun oluşmasını sağlayan, çabasız ve ücretsiz mimari-yaşam ilişkisinin dışavurum biçimidir. Çıkma altları aynı zamanda sıcak yaz aylarında yaşlıların sığındığı serinliklerdir. Binek taşı ya da bir kütük üzerinde oturmuş yün eğiren nenesinin veya bastonu elinde tespih çeken dedesinin gözetiminde sokakta özgürce oynayan yalnızca konağın çocukları değil bütün komşu çocukları güven içerisindeyler. Yaşlıların

sokaktan geçenlerle hasbihal etmeleri, bir yandan onların izole edilmelerini engellerken diğer yandan da genç nesillere tecrübe aktarımı ortamı oluşturmaktadır. Geleneksel mimari çıkmaları toplumun dinamiklerini hazır ve hareketli kılmakta yaşama müspet manada çok büyük katkılar sunmaktadır.

Aslında sokağa doğru yapılan çıkmalar sayesinde konut ile kent yaşamı arasında doğrudan kurulan bir ilişki aranmalıdır (Cerasi, 2001: 83). Anadolu konutunda ikamet eden Türk halkı için bu çıkma cephe elamanlarının önemi çok büyüktür. 18. yüzyılda bu çıkmaların yapı inşaat alanı dışına taşması gerekçe gösterilerek vergi konulmuştur (Düzbakar, 2008: 91). Bu duruma halkın tepkisi o kadar büyük olmuştur ki devrin sadrazamı iktidardan düşmüştür (Arık, 1999: 550).

Dünya'nın birçok bölgesinde olduğu gibi ülkemizde de sahil ve vadi yerleşmeleri dışındaki çoğu alanlarda Anadolu konutunun üst örtü sistemi, toprak düz dam örtüdür. Bu yapı bileşeni, yaygın olarak sırası ile; ahşap yatay kirişlerin üzerine ızgara şeklinde kadron dizimi, döşeme tahtası (mertek) kaplaması, izolasyon malzemesi olarak yonga, hasır ve kamış katmanı, bişirik de denilen killi mera toprağı katmanı, temel toprağı katmanı ve çorak da denilen killi toprak katmanı biçiminde uygulanmaktadır (Görsel 15).

Görsel 15. Hizan evleri teraslı yerleşim ve dam örtü düzeni.

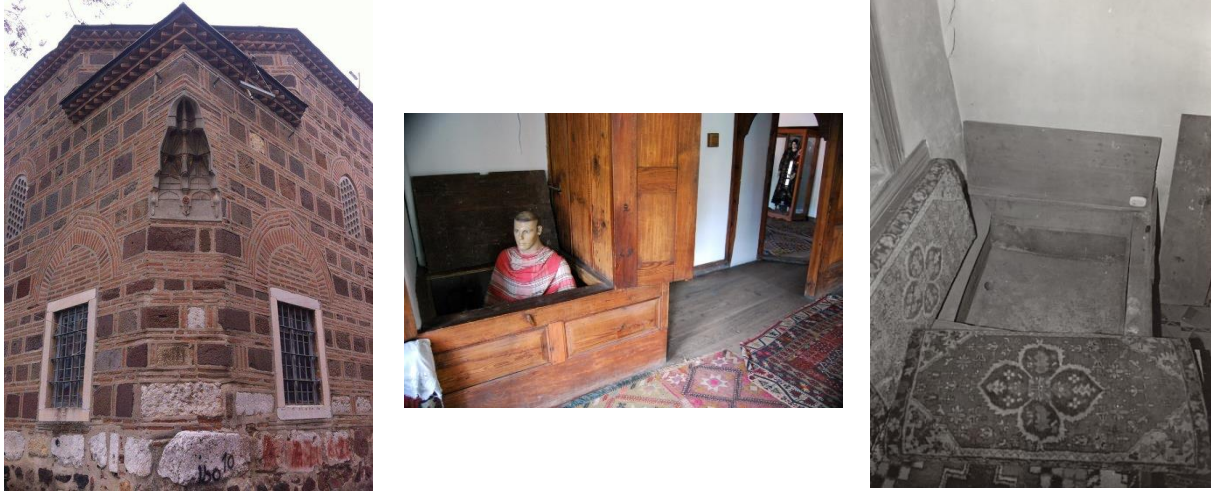
Bilim insanlarının on yıllardır çalışmaları sonucu toprak dam sistemlerindeki katmanların gösterdiği ısı depolama özelliği ile yaz aylarında ısı yükü iç ortama daha az geçirdiği, kış aylarında ise iç ortamdan dış ortama gerçekleşen ısı transferini azalttığı ve böylece yapılarda tüketilen soğutma ve ısıtma enerjilerinden tasarruf edilmesini² sağladığı ortaya koyulmuştur (Büyükmihçı vd., 2015: 164).

Düz damlar konut için gerekli gezinme ve kullanım alanı da oluşturmaktadır. Çoğunlukla teraslı arazilere kurulan Anadolu konutunun düz dam örtüsü hemen arkasındaki evin bahçesi durumundadır. Bu alanlar özellikle mahalle kadınlarının toplanarak bir araya geldikleri ve toplu eğlenceler düzenledikleri etkinlik alanları olarak da kullanılmaktadır. Aynı zamanda düz damlar, kışlık yiyeceklerin hazırlanması ve kurutulması için de önemli bir alandır. Bölgelerin

² Kanada'da yapılan bir çalışmada 72 m²'lik bir çatı alanı eşit iki parçaya bölünmüş, yarısı toprak düz dam sistemi, diğer yarısı da modifiye bitümlü su yalıtım malzemesi kullanılan modern çatı sistemine dönüştürülmüştür. Her iki çatı yüzeyindeki ve bünyesindeki sıcaklık miktarları, dış ortamdan iç ortama ısı akış düzeyleri iki sene boyunca ölçülmüştür. Sonuçlara göre; bu çatı sistemlerinin altında yer alan iç ortamın iklimlendirilmesi için gerekli olan ortalama günlük enerji gereksiniminin toprak düz dam çatı sisteminde diğerine göre %75 oranında bir enerji tasarrufu sağlandığı somut verilerle ölçülmüştür. Bkz. K. Liu, Sustainable Building Envelope -Garden Roof Sistem Performance. NRC-CNRC, RCI Building Envelope Symposium Nov 4/5, New Orleans (2004): 1-14.

mahsullerine göre değişkenlik gösteren bu kullanım biçimi, Anadolu konutunun yaşam ile iç içeliğinin bir göstergesidir.

Geleneksel Anadolu konutunun iki sokak kesişim noktasına gelen köşesi, biçim olarak genellikle pahlanarak yumuşak bir geçiş elde edilir. Pahlanan köşe kenarında farklı bakı açılarından görülebilen düzlem oluşur. Elde edilen bu düzlem mimarın cepheyi süsleyeceği bir tual gibi kullanılmaktadır. Biçimsel olarak sertliğin yumuşatılması şeklindeki karşıtlık ilkesi ile

Görsel 16. Manisa mektep köşe pahı, Safranbolu evi dolap kerhizi, Erzurum evi pabuçluk kerhizi.

hareketlenen cephe, kullanım boyu hizasının üstünde gâh mukarnaslı, gâh diyagonal, gâh piramidal alınlıklarla tamamlanarak kütle görüngüsünü zenginleştirmektedir.

Sokak, beraber yaşanılan bütün canlıların ortak kullanım alanı olarak addedildiği için köşelerin sertliği bu köşe pahları ile yumuşatılarak zararsız hale getirilmektedir. Geleneksel Anadolu konutu, kendi kendine yeterlilik ilkesinin büyük bir kısmını hayvansal kaynaklı olarak karşılamaktadır. Bu nedenle modern yaşamın aksine hayvanlara ihtiyaç duymakta ve onlara gerekli ihtimamı göstermektedir.

Geleneksel Anadolu konut yapılarında kerhizler, gusletmek/banyo yapmak için ya yüklük/dolap içine gizlenmiş olarak ya da odanın pabuçluğunun bir köşesine döşeme kot seviyesinin altına yerleştirilen ıslak zeminler biçimindeki gizli yıkanmalıklardır. Gusletmenin mahremi bir kavram olduğundan hareketle kerhizlerin gizlenmesi, edebin göstergelerinden de sayılmaktadır. İnsanoğlu ile eş zamanlı ve hilkaten var olduğu bilinen mahremiyet kavramının, farklı medeniyetlerin kendi kültür çevrelerince yorumlanarak değişik biçimler ile mimariye de aktarıldığı, kerhizlerde olduğu gibi, gözlenebilir bir gerçekliktir. Mahremiyet kavramının en önemli belirleyici unsurlarından birisinin din olduğu kerhizlerin gusulhane olarak kullanımları ile de anlaşılabilir. Bu nedenle kişiye ait özel alana müdahalelerin önüne geçilebilmesi için geliştirilen kerhiz uygulaması, Anadolu geleneksel konutlarının yaşama yönelik katkılarını ortaya koymaktadır.

Sonuç

Küçüğünden büyüğüne bütün yerleşmeler, tarih boyunca onları kuran toplumların maddi ve manevi hayatlarının birer yansımasıdır. Siyasi durum, maddi olanaklar, toplumsal yapı, sanatsal imkânlar, ticaret, ulaşım gibi etkenler, yerleşmeleri hem nicelik hem de nitelik yönünden tanımlarken biçimini de belirlemektedir. Toplumların sosyal örgütlenmeleri ve yaşam döngüleri, yerleşmeleri oluşturan yapıların yalnızca işlevlerini değil yapı türlerinin de belirleyicisi durumundadır. İdareye saray, aileye ev, ölümlere mezar, dinsel eylemler için tapınak,

ticarete işyeri, ulaşımaya yol, eğitime okul, sağlığa hastane, kültür merkezleri, eğlence ve dinlence mekânları vb. gibi yapılarla yaşamın mihengine oturan mimari, bireyin kayıtsız kalamayacağı bir yönlendirici durumuna erişmektedir. Konut mimarisi, insanın günlük yaşam döngüsünün büyük bir kısmında birey ile iç içe bulunduğundan onun davranışlarını şekillendirmede ve mental durumunu yönlendirmede belirleyici rol üstlenmektedir. Konutlar insanı yalnızca dış etkenlerden koruyan barınak değil, aynı zamanda insanın yaşam etkinliğinin fiziksel bir kaydı ve yaşam kültürünün bir kanıtıdır.

Referanslar

- Akın, N. (1995). Ev. *TDV İslam Ansiklopedisi*, ss. 507-512.
- Aksoy, E. (1963). Ortamekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri. *Mimarlık ve Sanat*, 7/8, 39-92.
- Arık, R. (1999). Türk Evi ve Yâren Geleneği. *Osmanlı*, 5, 545-554.
- Arseven, C. E. (1983). Türk Evi. *Sanat Ansiklopedisi*, I, 543-557.
- Atik, D., & Erdoğan, N. (2007). Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler: Edirne'de Şinasi Dörtok Evi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/1, 21-27.
- Bal, H. (2008). *Kent Sosyolojisi*, İsparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Bayburtluoğlu, Z. (1976). Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni, *Vakıflar Dergisi*, XI, 67-106.
- Bektaş, C. (2001). *Halk Yapı Sanatı*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bektaş, C. (2007). *Türk Evi*. İstanbul: Bilişim Yayınevi.
- Bozkurt, N. (1995). Ev. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11, 502-507.
- Büyükmihçı, G. vd. (2015). Yeşil Çatı Çözümlerinin Tarihi Dokularda Geleneksel Çatı Örtüsü Olarak Uygulanabilirliği Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 31/2, 163-171.
- Cansever, T. (2012). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cerasi, M. M. (2001). *Osmanlı Kenti (Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi)*. İstanbul: İlke Yayınları.
- Çaycı, A. (2017). *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*. Konya: Palet Yayınları.
- Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekân İlişkisi: Midyat Örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 13/1, 17-33.
- Dönmez, E. (2006). Türkiye'deki Kültürel Kimliğin Mimariye Etkisi. *Yayımlanmış yüksek lisans tezi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Düzbakar, Ö. (2008). 17. Yüzyıl Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre Konut ve Konut Terminolojisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/14, 87-96.
- Eldem, S. H. (1954). *Türk Evi Plân Tipleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi: Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Esin, N., & Özsoy, A. (1987). Küçük Konutlarda Mekân Kullanım Özelliklerinin Değerlendirilmesi, Ataköy Örneği. *Toplu Konutlarda Mekân Standartları Paneli Bildirileri İstanbul Yapı Endüstri Merkezi*, 98-103.
- Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 1/1, 41-55.

- Gür, Ş. Ö. (2000). *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- İner, G. & Çağlar, E. (2013). Doğal Yaşam Örüntüsü-Toprak Dam. *SDU International Technologic Science*, 5/2, 56-63.
- Karpuz, H. (1999). Türk Evi, Osmanlı Evi. *Osmanlı Ansiklopedisi*, X, 450-456.
- Korur, S. vd. (2006). Konutlarda Kullanıcı Gereksinmelerine Bağlı Olarak Yapılan Cephe Müdahalelerinin Fiziksel Çevre Kalitesine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21, 176-190.
- Köse, A. (2005). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Plânlarında Göçebe Türk İzleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2, 165-200.
- Köşklü, Z. (2005). Eski Erzurum Evlerinde Kapı Tokmakları. *Beyaz Doğu Dergisi*, 3, 23-26.
- Kuban, D. (1995). *Türk Hayat'lı Evi*. İstanbul: Mısırlı Matbaacılık.
- Küçükerman, Ö. (1988). *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*. İstanbul: Türk Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları.
- Lekesiz, Ö. (1997). *Sevgilin Evi*. İstanbul: Yedigece Kitapları.
- Liu, K. (2004). Sustainable Building Envelope -Garden Roof Sistem Performance. *NRC-CNRC, RCI Building Envelope Symposium*, New Orleans, Nov 4/5, 1-14.
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S. (1994). Societal Values and Architecture: A Socio-Physical Model of Interrelationships. *Journal of Architecture and Planning Research*, USA Chicago: Locke Serence Publishing company.
- Nasr, S. H. (2019). *İslam Sanatı ve Maneviyatı*. (Çev. Ahmet Demirhan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Orhonlu, C. (1984). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özcan, U. & Güngör, S. (2019). Geleneksel Türk Evi ile Geleneksel Japon Evi'nin Yapısal Açından Karşılaştırılması. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (16 Ağustos 2019), 646-661,
- Özgünaydın, L. (1976). Kapıların Dili. *Türkiye Turing ve Otomobil Bülteni*, 288, 16-34.
- Özkan, H. (2011). Geleneksel Erzurum Evlerinde Kırılmaç Örtünün Kuruluşu ve Son Kırılmaç Örtü Ustası Sırrı Alacakanat. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 19-37.
- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall.
- Sağlam, T. (2020). İslam Mimarisinin Sembolik Anlatıları Üzerine Bir Deneme, *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 5/10, 251-279.
- Sağlam, T. & Yurttaş, H. (2020). Geleneksel Erzurum Evlerinin İstatistiksel Veri Analizi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*, 67, 421-458.
- Soyyanmaz, M.E. (1990). *Şehirlerdeki Eski ve Yeni Yerleşim Bölgelerindeki Konutlarda Plan Tertibi ve Ailelerin Yaşam Biçimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Tekirdağ: Trakya Üniversitesi.
- Suher, H. (1966). *Yerleşmeler ve Özel Fonksiyon İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası.
- Uğur, H. & Giritlioğlu, C. Geleneksel Şehirsiz Dokular ve Kullanıcı Özellikleri. *İTÜ Mimarlık Planlama Tasarım Dergisi*, 5/1, 29-34.
- Yürekli, H. & Yürekli, F. (2007). *Türk Evi Gözlemler Yorumlar*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.